

Työkykytalo

Työ, työolot
ja johtaminen

Arvot, asenteet
ja motivaatio

Osaaminen

Terveys ja
toimintakyky

Työkyvyttömyys

TYÖKYVYTTÖMYYS NYT!

Riitta Luoto

Työterveyden professori, HY

SIDONNAISUUDET

Koulutus: dosentti (epidemiologia), työterveyshuollon ja terveydenhuollon erikoislääkäri, SoTeMBA, terveydenhuollon tietotekniikan ja vakuutuslääketieteen erityispätevyys

Päätoimi: Työterveyden professori, Helsingin yliopisto

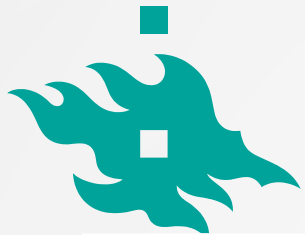
Sivutoimet: Ylilääkäri, Kelan tutkimusyksikkö, asiantuntijalääkäri, Pohjola Vakuutus

Koulutustoiminta: Aalto EE, Duodecim Oppiportti, Kustannus Oy Duodecim, Fimed in Oy

RIITAN CV- PUU

Työkykytalo

TYÖKYKYTALO YMPÄRÖI YHTEISKUNNALLINEN ILMASTONMUUTOS

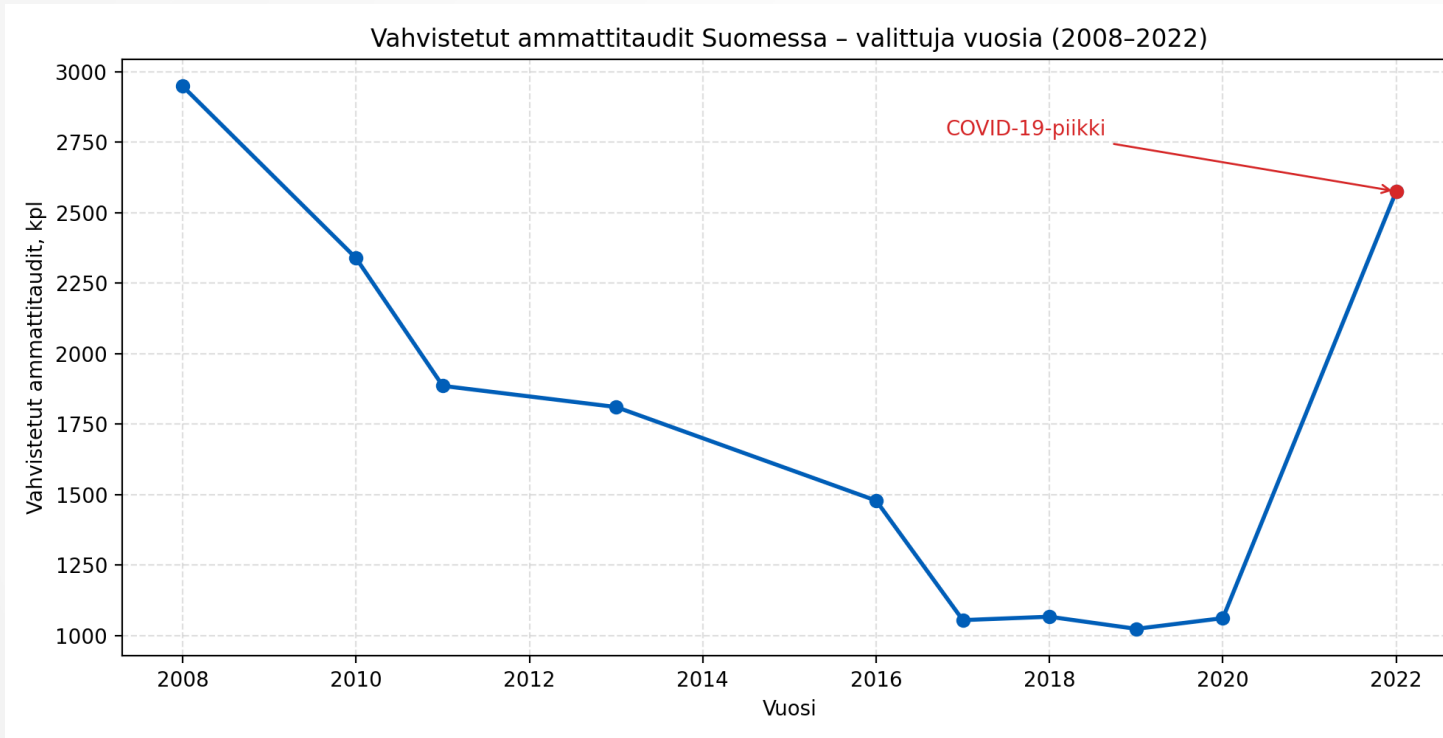
TYÖKYKYTALO- URAAUURTAVA TYÖKYVYN MALLI RAKENTUI 1980- LUVULLA

50 v aikana työkykytalon
ympäristössä tapahtui
"yhteiskunnallinen
ilmastonmuutos"

YHTEISKUNNALLINEN ILMASTONMUUTOS- OSA 1

-TYÖ MUUTTUU, AMMATTITAUDIT VÄHENEVÄT

- Vahvistettujen ammattitautien lukumäärä vähentynyt kolmasosaan kahden vuosikymmenen aikana (ennen koronaa)
- Teollisuuden työpaikat vähentyneet, automaatio ja robotisaatio yleistyy
- Työ on yhä useammin kognitiivisesti kuormittavaa tietotyötä

[Ammattitaudit ja ammattitautiepäilyt, Työterveyslaitos](#)

YHTEISKUNNALLINEN ILMASTONMUUTOS-

OSA 2

HYVINVOINNIN PARADOKSI

Ilmiö, jossa elintaso, terveys ja elämän olosuhteet paranevat, mutta koettu hyvinvointi tai onnellisuus ei nouse samassa tahdissa – ja joskus jopa laskee.

=> **Mitä paremmin meillä objektiivisesti menee, sitä vähemmän hyvin voimme subjektiivisesti.**

YHTEISKUNNALLINEN ILMASTONMUUTOS- OSA 3

TYÖKYVYTTÖMYYDEN VARJOT JA VÄESTÖNMUUTOS

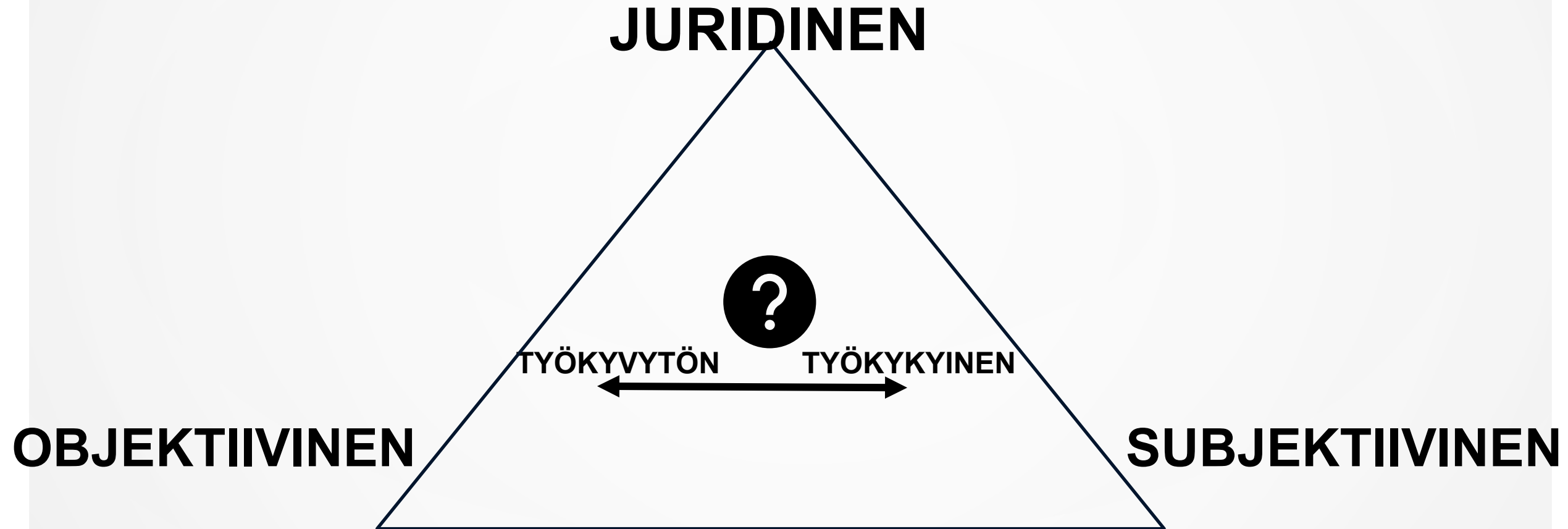

TYÖKYVYN KOLME NÄKÖKULMAA

TYÖKYVYN NÄKÖKULMAT

OBJEKTIVIINEN TYÖKYKY

Kansallinen terveysindeksi- sairastavuusindeksi

MIKÄ ON KANSALLINEN TERVEYSINDEKSI JA MITEN SITÄ HYÖDYNNETÄÄN?

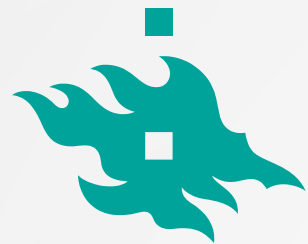
Kelan, THL:n, Eläketurvakeskuksen ja Tilastokeskuksen kerran vuodessa päivittyvä tietokokonaisuus, jonka avulla voidaan arvioida

- väestön sairastavuutta ja työkyvyttömyyttä hyvinvointialueilla, yhteistyöalueilla ja kunnissa, ja
- arvioida alueiden todellista sairaus- ja työkyvyttömyystaakkaa

Hyödynnetään alueiden palvelutarpeen arvioinnissa

- Osa pääministeri Orpon hallitusohjelman ja kansallisen palvelureformin pohjalta päivitettyjä [sosiaali- ja terveydenhuollon valtakunnallisia tavoitteita vuosille 2023–2026](#)
- Osa [sosiaali- ja terveydenhuollon kustannusvaikuttavuusmittaristoa \(KUVA\)](#)
- [Kuntien ja hyvinvointialueiden hyvinvointikertomusten tietosisällöissä](#)
- [Johdon strateginen tilannekuva](#)

KANSALLINEN TERVEYSINDEKSI

-2022

-2018

2023-

Uusi
Kansallinen
terveysindeksi
(sairastavuus +
työkyvyttömyys)

Sairastavuus

- Aivoverisuonitaudit
- Alkoholisairaudet
- Diabetes
- Keuhkosairaudet
- Muistisairaudet
- Sepelvaltimotauti
- Syövät
- Tapaturmat
- Tuki- ja liikuntaelinten sairaudet
- Vakavat mielenterveyden häiriöt

Työkyvyttömyys

- Työkyvyttömyyseläkkeet
- Sairauspäivärahat
- Ammatillisen kuntoutuksen myöntävät päätökset

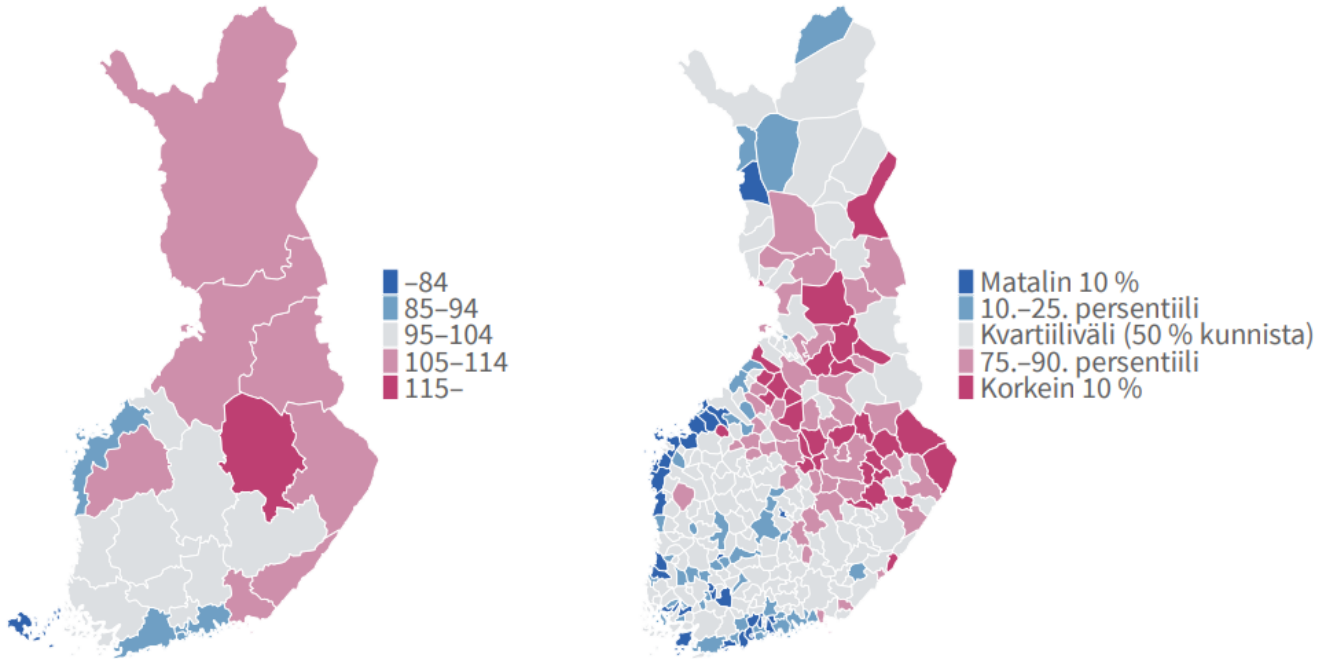
Hyvinvointialue-, yhteistyöalue- ja kuntatasoinen tieto

SUOMALAISTEN SAIRASTAVUUS

KOKO MAAN KESKIARVO = 100. KESKIARVOA SUUREMPI SAIRASTAVUUS PUNAISELLA, MATALAMPI SINISELLÄ.

Sairastavuusindeksi 2020–2022, ikävakioitu

Terveimmät suomalaiset Pohjanmaalla ja Uudellamaalla, sairaimmat Pohjois-Savossa ja Pohjois-Karjalassa.

Suurimmat sairausryhmittäiset alue-erot alkoholisairauksissa, tuki- ja liikuntaelinten sairauksissa sekä mielenterveydessä.

Hyvinvointialueiden kuntien väliset erot suurimpia Pohjois- ja Itä-Suomessa, joissa paljon väestöpohjaltaan pieniä kuntia.

SUBJEKTIIVINEN TYÖKYKY

Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen väestötutkimukset

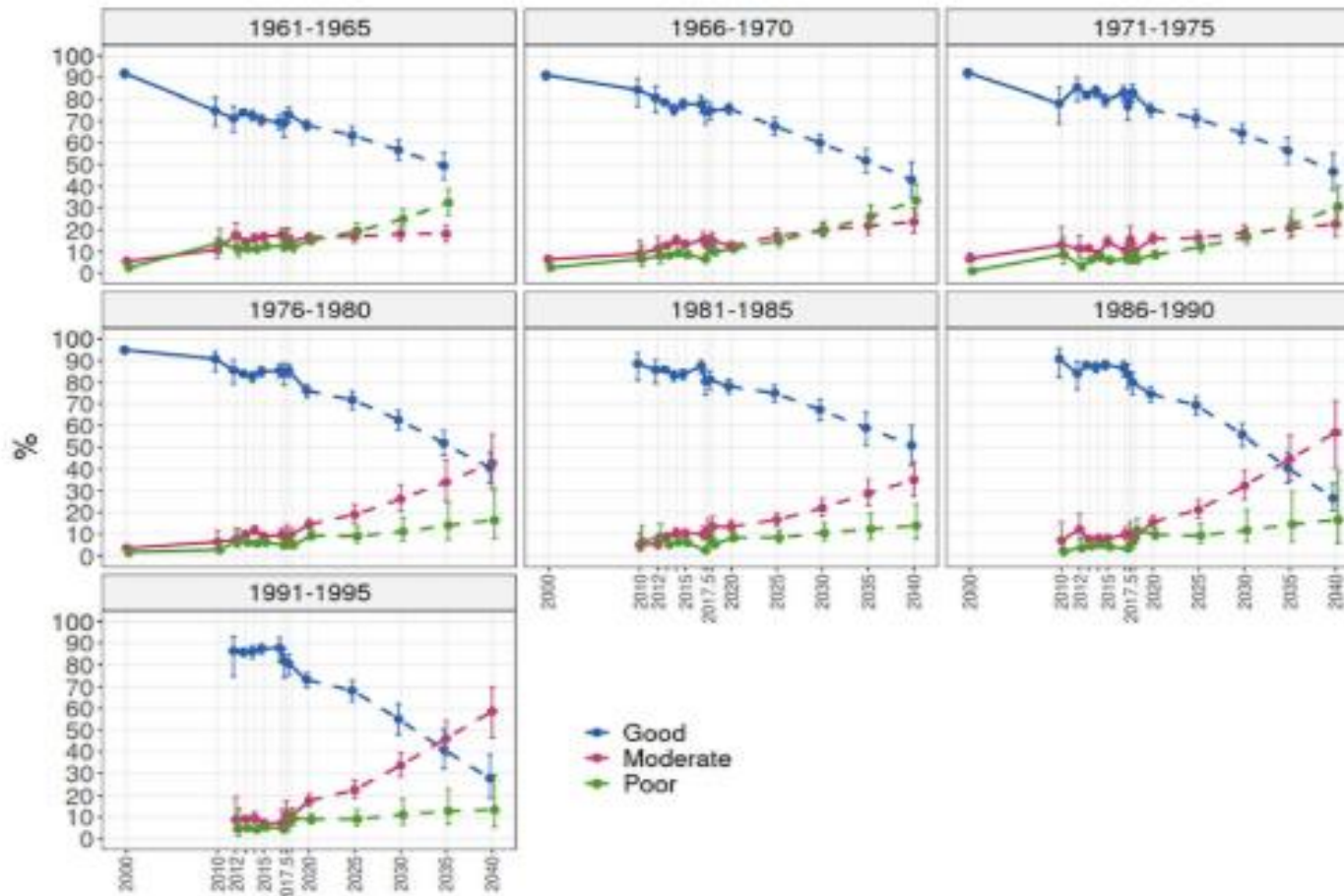
Terve Suomi- väestötutkimus ja Kelan työkykyetuuksien rekisterit

Tilastokeskuksen työolo- tutkimus

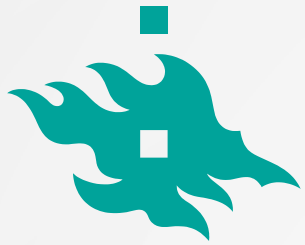

HYVÄKSI KOETTU TERVEYS YHÄ HARVINAISEMPAA

- TULEVAISUUSKENAARIO VUOTEEN 2040

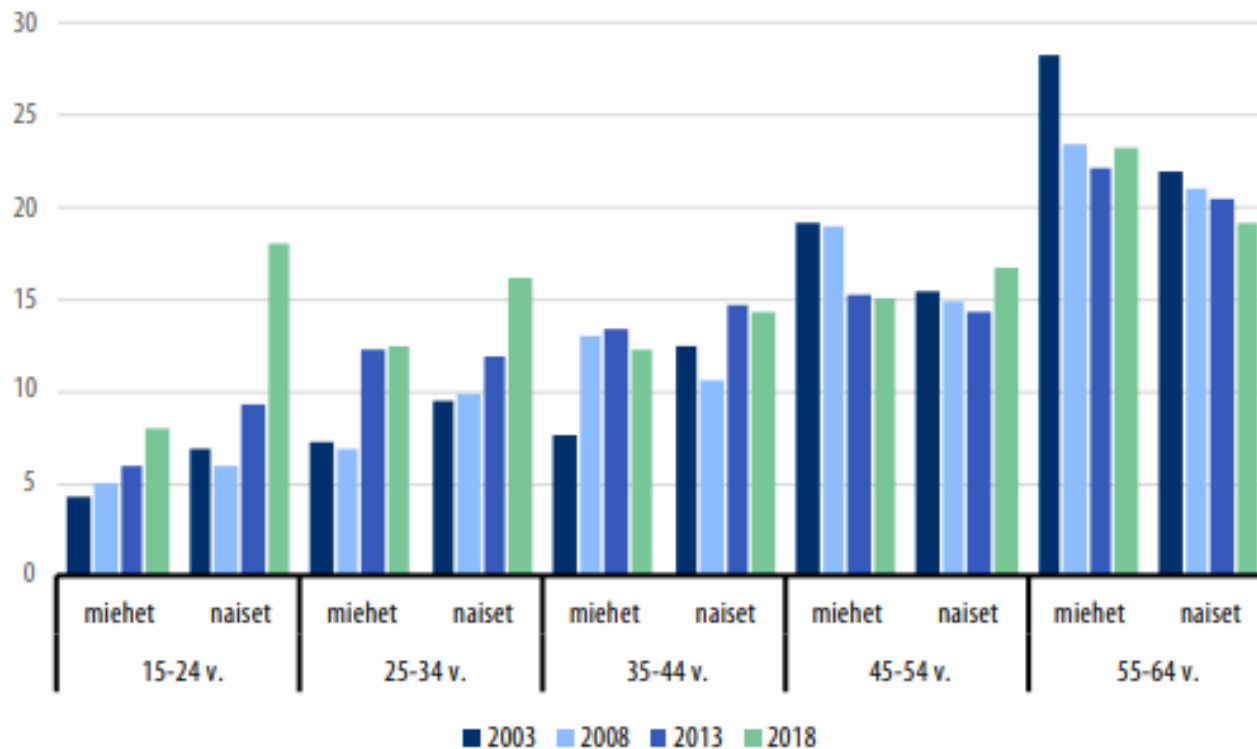
- Koettu työkyky alkoi heikkenemään v 2017 erityisesti nuorilla ikäryhmillä
- Kaikilla ikäryhmillä hyväksi koetun työkyvyn lasku 10-15% vuoteen 2040 mennessä
- THL:n poikkileikkaus-aineistoja, syntymäkohortit

KOETTU TYÖKYKY V 2003-2018

TILASTOKESKUKSEN TYÖOLOTUTKIMUS

Kuvio 13. Työkykynsä alentuneeksi kokeneet mies- ja naispalkansaajat (työkykyindeksi 0–7) eri ikäluokissa vuosina 2003–2018, %

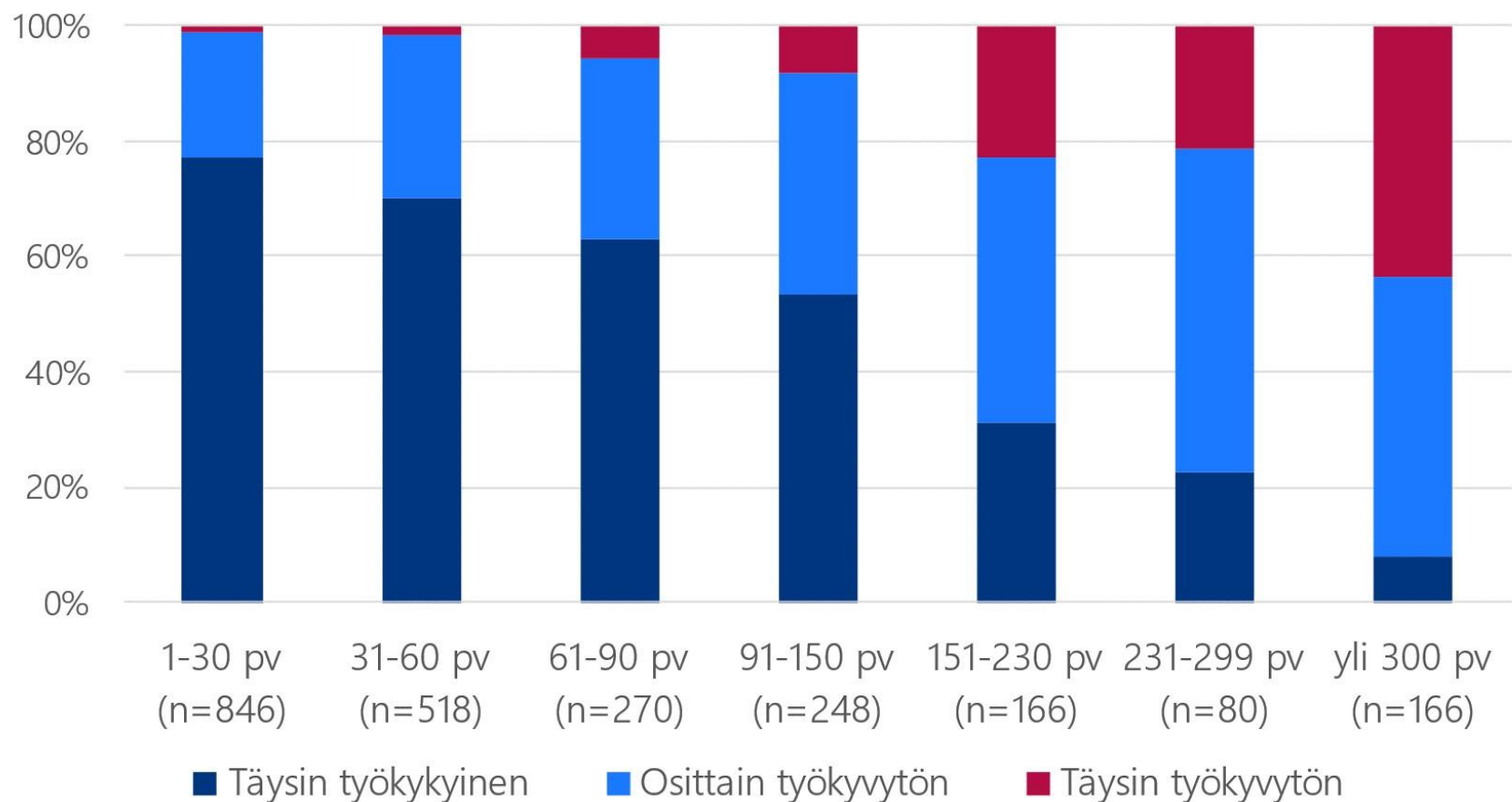

Työkyky on
'sukupolvikokemus'

Nuoret (naiset) näkevät
työkykynsä aivan eri
tavoin kuin vanhemmat
ikäryhmät

Työkyvyttömyyspäivät ja koettu työkyky

Koettu työkyky työkyvyttömyyspäivien mukaan 20242022

Aineisto: Terve
Suomi- tutkimus
yhdistettynä Kelan
sairauspäiväraha-
rekisteriin

Työkykyä on
paljon jäljellä jopa
yli 300 pv
sairauspäivärahaa
saaneilla

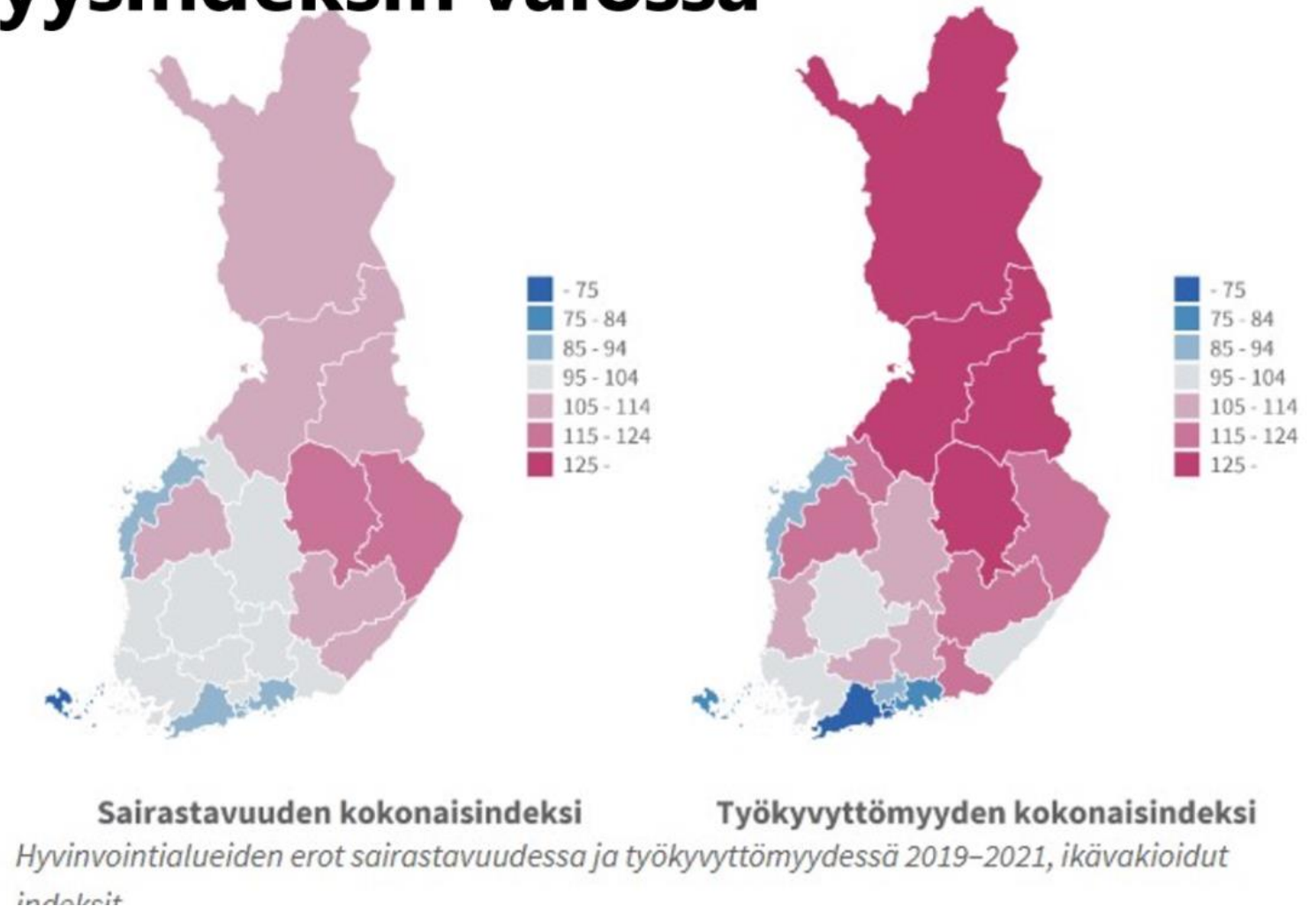
JURIDINEN TYÖKYKY

Kansallinen terveysindeksi- työkyvyttömyysindeksi

Työkyvyttömyys eri sairausryhmissä - mielenterveys

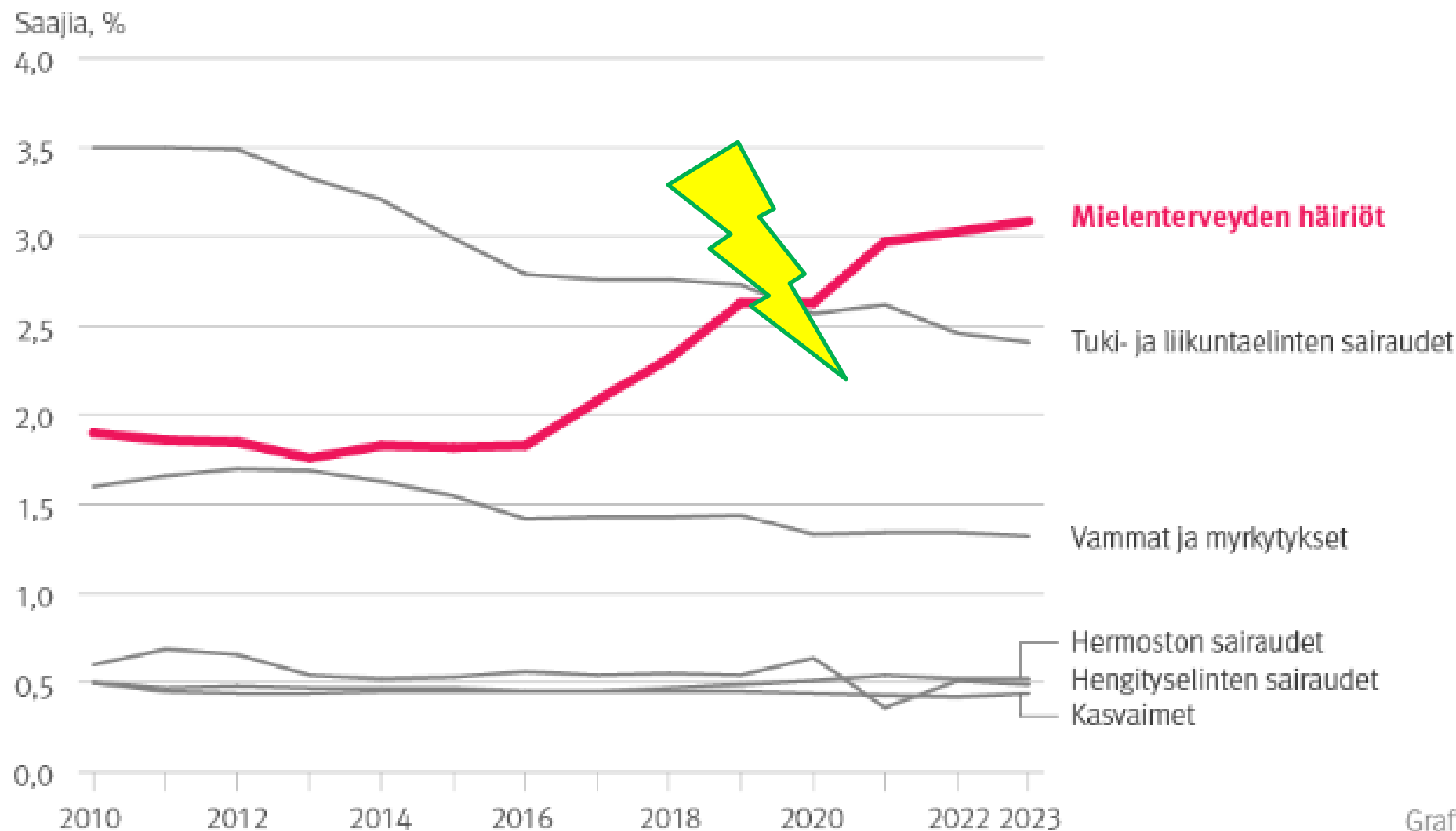
Suomi työkyvyttömyysindeksin valossa

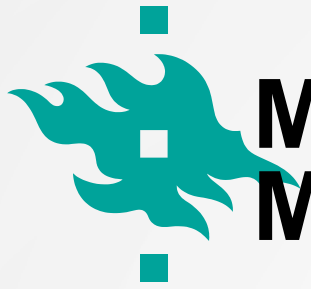
- Näyttää synkemmältä kuin sairastavuuden näkökulmasta
- Keskiarvon (=100) ylittäviä hyvinvointialueita enemmän (13/22) kuin sairastavuuden kokonaisindeksissä (8/22)
- Ikärakenne vakioitu, ei selitä eroja

Mielenterveysperusteisten sairauspoissaolojen kasvu jatkuu

Sairauspäivärahaa saaneiden osuus (%) ei-eläkkeellä olevasta 16–67-vuotiaasta väestöstä vuosina 2010–2023 kuudessa yleisimmässä sairauspääryhmässä

MENETETTY TYÖPANOS: KELAN KORVAAMAT MIELENTERVEYSSPOISSAOLOT VUONNA 2023

Sairauspäiväraha-
päivien lukumäärä

5,8 milj.

Osasairaus-
päivärahapäivät
lukumäärä

1,1 milj

Menetetty työpanos:

26 000
henkilötyövuotta

Menetetyn
työpäivän hinta
176-271€

Menetetyn työpanoksen kustannukset
vuosittain mielenterveyssyistä

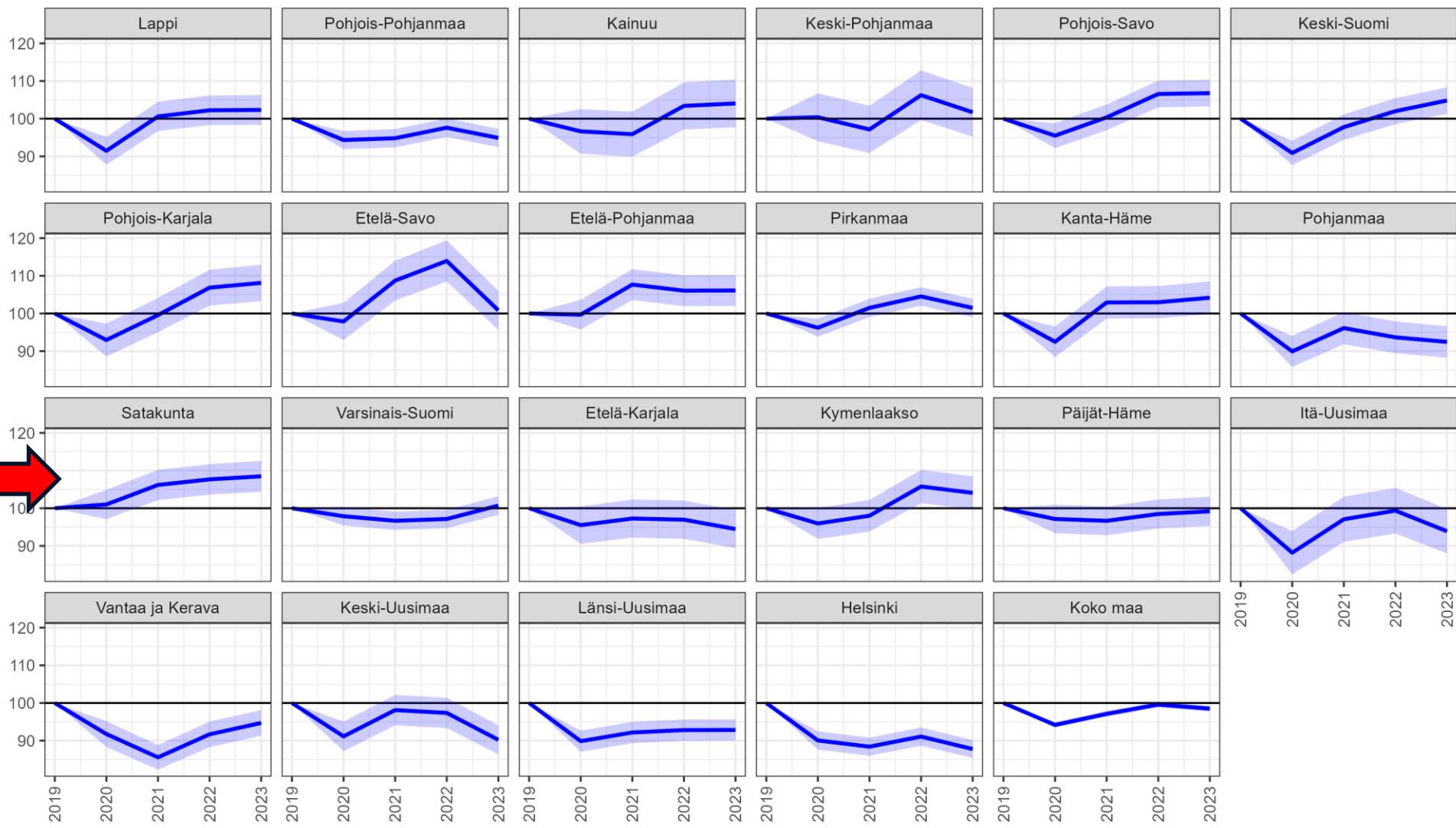
Noin 1 miljardi € / vuosi

Vuosien 2013 ja 2023 välillä menetetyn työpanoksen
kustannukset ovat reaalisesti **lähes kaksinkertaistuneet**

TYÖKYVYTTÖMYYSINDEKSI: SAIRAUSPÄIVÄRAHAT HVA- ALUEITTAIN 2019-2023

Sairauspäivärahat
Ikävakioitu indeksi (2019 = 100)

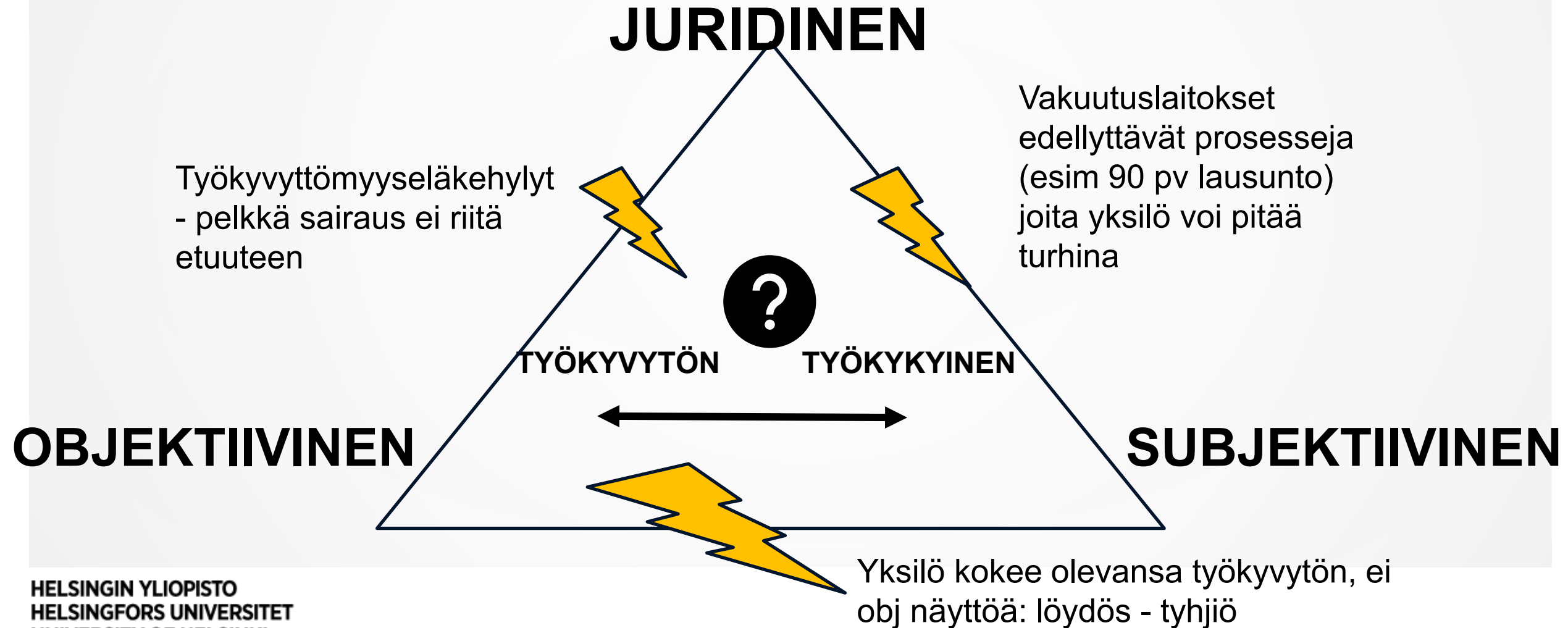
SAIRAUSPÄIVÄRAHAN PITKITTYMISEN SEURAUKSIA

- Kun sairauspäivärahakausi pitkittyy, tulee uusia ongelmia
- Yli 60 pv sairauspäivärahaa saaneista joka kolmannella oli svpr perusteena kaksi tai useampi sairauspääryhmä

	Kalkki 2017 sairaus- päivärahan aloitta- neet (N = 214 998)	60 etuuspäivää tai enemmän (N = 65 705)	Sairauspäivärahan enimmäisaika täynnä (N = 19 759)
Kaksi tai useampi sairauspääryhmä sairauspäivärahan perusteena	16 %	28 %	27 %
Kaksi tai useampi diagnoosiryhmä sairauspäivärahan perusteena	20 %	27 %	27 %

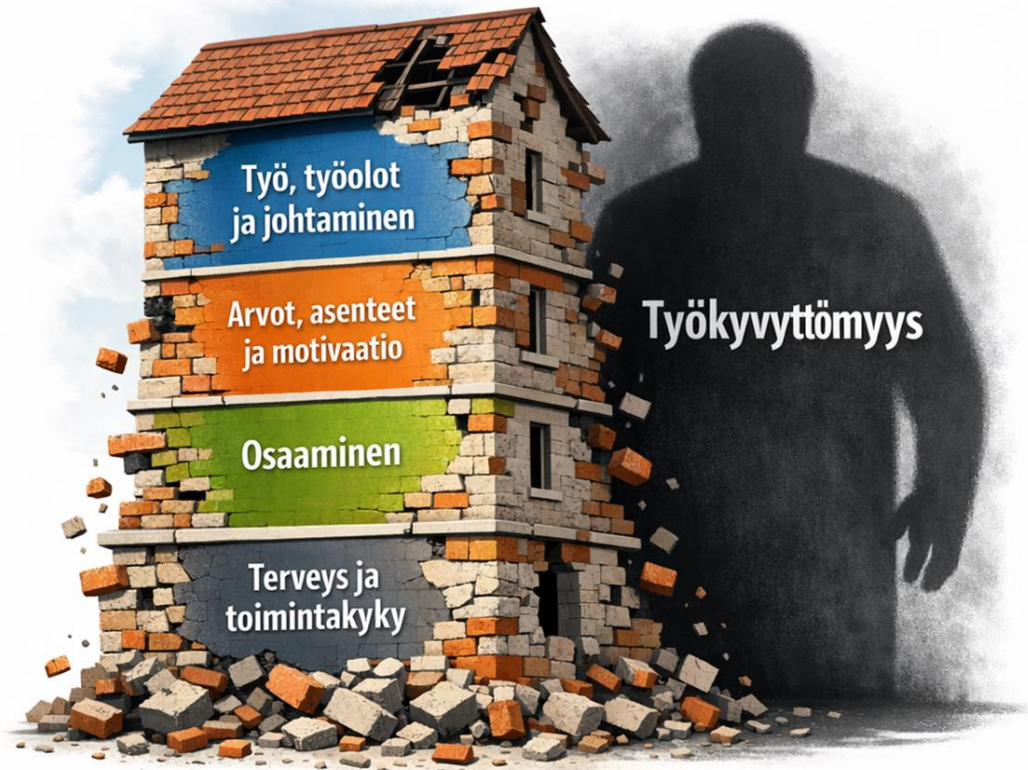

TYÖKYVYN NÄKÖKULMAT

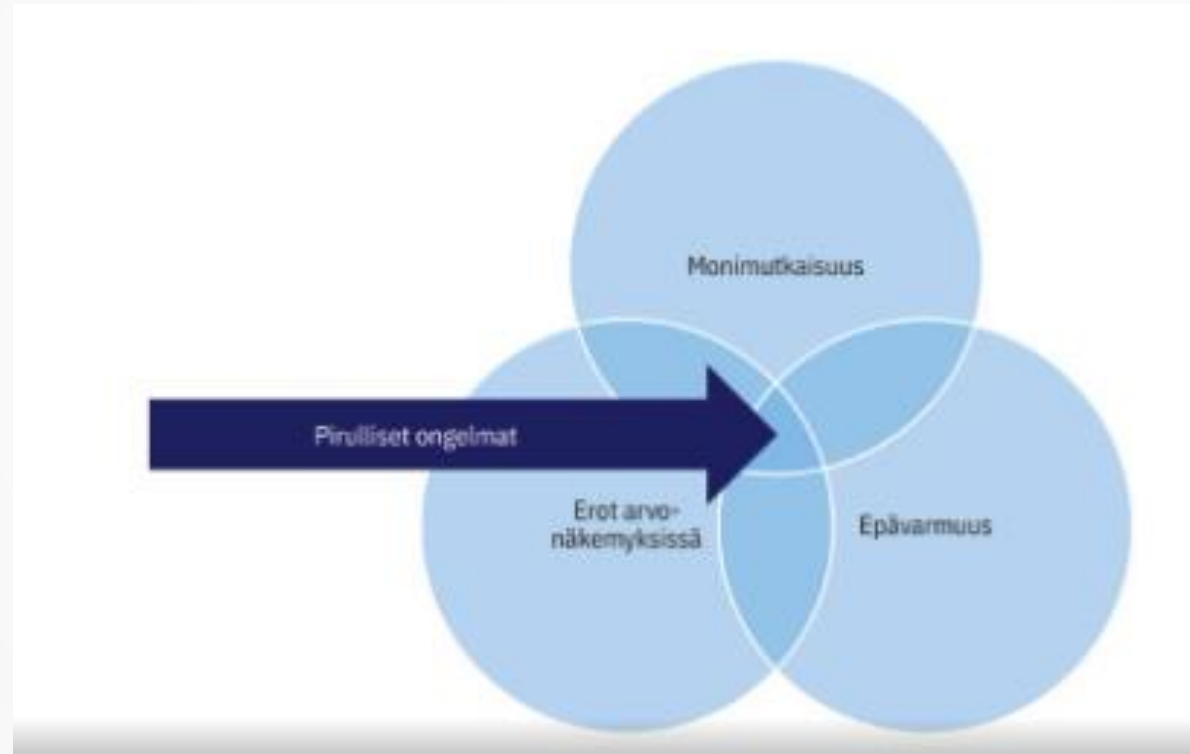
Työkykytalo

TYÖKYVYTTÖMYYS ON PIRULLINEN ONGELMA

TYÖKYVYTTÖMYYS ON PIRULLINEN (WICKED) ONGELMA- MIKSI?

Työkyvyttömyys pirullisena ongelmana

Pirullinen ongelma

Ei tarkkaa muotoilua

Ei lopullista ratkaisua

Ratkaisut korkeintaan hyviä tai huonoja

Ei lopullista testiä

Ratkaisuyritykset kertaluonteisia

Ratkaisuja lukemattomia

Jokainen ongelma ainutlaatuinen

Oire toisesta ongelmasta

Työkyvyttömyys

Osatyökykyisyyttä ei ole määritelty, mittaaminen vaikeaa

Mikään ratkaisu ei saa loppumaan

Hyviä ratkaisuja osatyökykyisyys, varhainen puuttuminen ja kuntoutuminen

Työkyky ei ole työkyvyttömyyden vastakohta. Arviointi epävarmaa

Kela pyrkinyt lisäämään tukimuotoja ja vähentämään sairaanhoitoa. Työkyvyttömyys on silti lisääntynyt

Ratkaisu on prosessi, ei yksittäinen toimenpide

Erityisesti jos korvausjärjestelmä monitahoinen, kuten Suomessa

Liittyy työpaikkojen toimintakulttuuriin, tehokkuusajatteluun ja sairauspoissaolo-käytäntöihin ja työterveyshuollon toimintaan

MISTÄ "SAIRASTELU JA LOMAN TARVE" ALKOI ? VITUTUSSAIKKUJEN HISTORIA

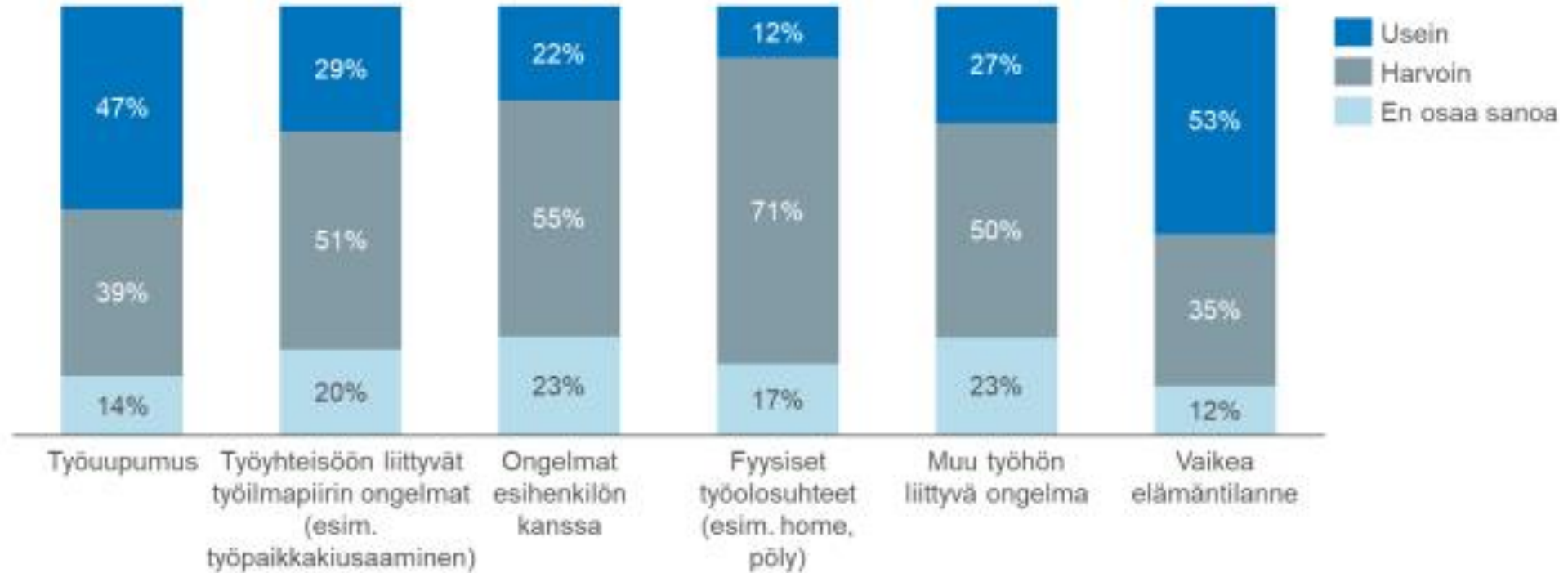
"

Julkisuuden henkilöiden, etenkin poliitikkojen sairauslomat saattavat vääristää kansalaisten käsityksiä sairastelusta ja sen aiheuttamasta loman tarpeesta. Kun presidentti Koivisto aikanaan katkaisi Paavo Väyrysen pääministerihaaveet, tämä oli esittänyt henkilääkärilleen kysymyksen, voiko vitutukseen kuolla. Hänelle siis kuuluu ansio tämän alatyylisen ilmaisun tuomisesta julkiseen keskusteluun."

HY/Lääket tdk dekaani Kari Raivio,
Suomen Lääkärilehti 35/ 2015

SAIRAUSPOISSAOLOJEN TAUSTASYYT (= "EI KELA-KELPOISET")

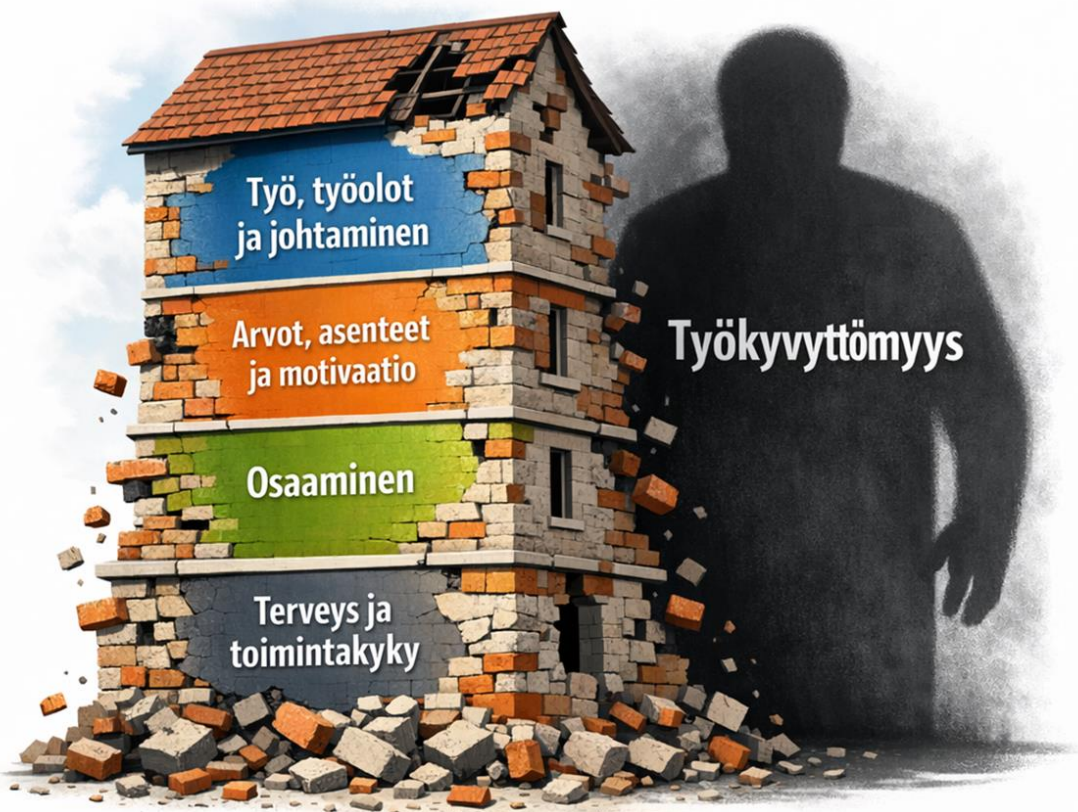

Kuvio 6 Sairauspoissaolojen taustalla olevat syyt.

[Lähde: Sairauspoissaolon arviointi tutkimus 2024 final.pdf \(laakariliitto.fi\)](#)

Työkykytalo

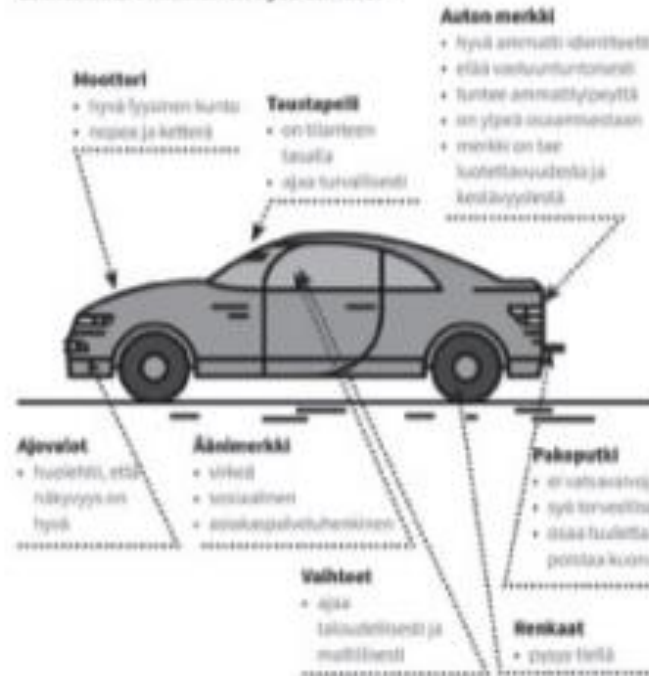
RATKAISUJA- OSA 1 TYÖKYKYKULJETTAJA

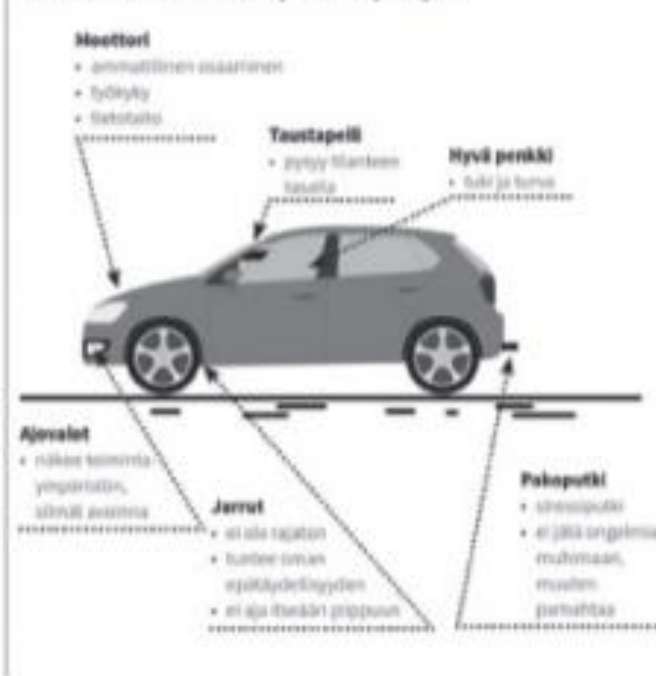
Työkyvyn talo -mallin soveltuvuus yhteisölliseen terveyden ja työkyvyn edistämiseen

Työelämän tutkimus – Arbetslivsforskning 17 (2) – 2019

Esimerkki 1: Millainen on hyvä esimies?

Esimerkki 2: Millainen on hyvinvoiva yrittäjä?

Kuvio 2. Esimerkkejä Sytyttaja–työpajassa piirrettävästä autosta ja sen ominaisuuksista, jotka kuvaavat millainen on hyvinvoiva työntekijä tai yrittäjä

Mallista puuttuu ihminen itse ja työkykyyn vaikuttavia tekijöitä

Työkykykuljettajan malli

TYÖ

IHMINEN

TYÖKYKY

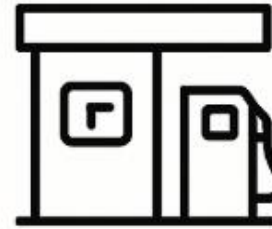
TAVOITTEET

ARKI

TYÖTERVEYS
HUOLTO

VOIMAVARAT

ORGANISAATIO/
YHTEISKUNTA

TYÖKYKYTALON RINNALLE TYÖKYKYKULJETTAJAN MALLI- MIKSI?

Työkykykuljettaja-malli:

**Kuljettaja – työkyvyn henkilökohtaiset
voimavarat**

Auto – työ ja työympäristö

Tie – organisaation ja yhteiskunnan olosuhteet

Navigaattori – tavoitteet ja suunta

Polttoaine – palautuminen ja hyvinvointi

Huoltamo – tuki- ja palvelujärjestelmät

Mittaristo – työkyvyn seuranta ja arviointi

Säätila – arjen ja elämäntilanteen vaihtelut

- Työkykykuljettajan malli sallii yksilöllisyyden: yksi ajaa sähköautolla, toinen maastoautolla
- Työkyky ei ole 'kiinteistö', vaan kulkuneuvo yhteisellä tiellä
- Työkyvyttömyyden pitkä varjo poistuu, työkykykuljettaja voi aina kääntyä takaisin tai pitää tauon- talosta pitää muuttaa pois, jos se on purkukunnossa

Kuljettaja

Työkykykuljettajan malli

Auto

1. Kuljettaja (ihminen itse)

Kuljettaja on mallin keskiössä, ja häneen liittyvät:

Terveys ja toimintakyky (fyysinen, psyykinen, sosiaalinen)

Osaaminen ja ammattitaito

Motivaatio, arvot ja tavoitteet

Itsesäätely, palautuminen ja stressinhallinta

Itsetuntemus ja kyky tunnistaa omat rajat

Kuljettaja *ohjaa* työkykyään – ei ole passiivinen matkustaja.

2. Auto (työ ja työympäristö)

Auto kuvaa työn ominaisuuksia:

Työtehtävät ja työn vaatimukset

Resurssit, työvälineet ja teknologia

Työolot: fyysiset, sosiaaliset ja henkiset

Työyhteisön tuki ja vuorovaikutus

Johtaminen ja esihenkilön rooli

Hyväkuntoinen auto kulkee kevyesti – huonokuntoinen vaatii kuljettajalta enemmän.

Työkykykuljettajan malli

Navigaattori

3. Tie (organisaation ja yhteiskunnan reunaehdot)

Tie kuvaa ulkoisia olosuhteita:

Organisaation rakenteet ja toimintatavat

Mahdollisuudet joustoihin

Hyvinvointipalvelut, työterveys

Työlainsäädäntö, sosiaaliturva ja yhteiskunnan järjestelmät

Tasainen tie = vähemmän kuormitusta
Kuoppainen tie = enemmän korjausliikkeitä

4. Navigaattori (tavoitteet, urasuunnat ja suunta elämään)

Navigaattori antaa suunnan:

Omien uratavoitteiden hahmottaminen

Arvojen ja merkityksen tunnistaminen

Lyhyen ja pitkän aikavälin suunnitelmat

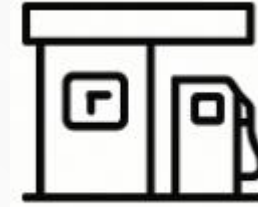
Palautejärjestelmät (itse, työyhteisö, organisaatio)

Ilman suuntaa kuljettaja harhailee vaikka auto ja tie olisivat hyviä.

Polttoaine

Työkykykuljettajan malli

Huoltamo

5. Polttoaine

(voimavarat ja palautuminen)

Polttoaineena voi olla:

Uni ja lepo

Psyykkinen ja fyysinen palautuminen

Sosiaalinen tuki

Itselle mielekäs tekeminen

Arjen tasapaino

Ilman polttoainetta matka pysähtyy, vaikka kaikki muut osat olisivat kunnossa.

6. Huoltamo

(korjaavat ja ennaltaehkäisevät palvelut)

Huoltamo kuvaa palveluja, jotka ylläpitävät työkykyä:

- **Työterveyshuolto**
- **Koulutus ja osaamisen kehittäminen**
- **Coaching, mentorointi**
- **Varhainen tuki ja työkyvyn seuranta**
- **Työjärjestelyt ja työkyvyn tuki**

Säännöllinen huolto ehkäisee vakavat "rikot".

Mittaristo

Työkykykuljettajan malli

Säätila

7. Mittaristo (työkyvyn seuranta)

Kuljettaja seuraa:

Kuormituksen tasoa

Energiaa ja jaksamista

Osaamisen riittävyyttä

Motivaation muutoksia

Työn ja muun elämän tasapainoa

Mittarit varoittavat ennen kuin punainen valo syttyy.

8. Matkan säätila (arjen vaihtelut)

Säätila kuvaa elämäntilanteen muutoksia:

Perhetilanne

Sairastumiset

Elämäntapahtumat

Muuttuvat työtehtävät

Huono sää ei ole pysyvä tila, mutta se vaikuttaa ajamiseen.

RATKAISUJA- OSA 2

TYÖHÖNPALUU JA VASTUUT

RUOTSALAINEN VS SUOMALAINEN OSASAIRAUSPÄIVÄRAHA ?

Ominaisuus	Ruotsi (Sjukpenning på deltid)	Suomi (Osasairauspäiväraha)
Tasot / Laajuus	Neljä tasoa: 25 %, 50 %, 75 % tai 100 %.	Yksi taso: Aina 50 % (työaika 40–60 %).
Palkkaus	Työnantaja maksaa palkan tehdyiltä tunneilta, valtio korvaa loput.	Työnantaja maksaa palkan tehdyiltä tunneilta (TES-erot voivat vaikuttaa).
Milloin voi alkaa?	Heti 1. sairauspäivästä alkaen.	Yleensä 9 arkipäivän täyden työkyvyttömyyden jälkeen.
Kesto	Ei tiukkaa takarajaa (arviointi 180 päivän kohdalla).	Max 150 arkipäivää (noin 7 kk).
Päätöksenteko	Lääkäri kirjoittaa todistuksen tietylle tasolle (esim. 25 %).	Vaatii aina lääkärintodistuksen ja sopimuksen työnantajan kanssa.
Tavoite	Jäljellä olevan työkyvyn hyödyntäminen heti.	Ensisijaisesti työhönpaluun tukeminen pitkän sairausloman jälkeen.

TYÖHÖNPALUU- RUOTSI VS SUOMI

Kuntoutusvastuun "porkkana ja keppi"

Ruotsissa työnantaja "pääsee helpommalla" palkanmaksusta, mutta vastineeksi hänellä on lakiin perustuva ankara velvollisuus laatia **kuntoutussuunnitelma** jo 30 päivän kohdalla, jos poissaolon arvioidaan kestävän yli 60 päivää.

Suomessa painopiste on työterveyshuollon toiminnassa, virallinen 30-60-90-sääntö (ilmoitus- ja lausuntovelvollisuus Kelalle) aktivoituu myöhemmin kuin Ruotsin vastaavat prosessit.

Tarkistuspisteet (30-60-90) eivät takaa kuntoutuksen toteutumista vaan poissaolot usein pitkittyvät

(Blomgren ym 2023: Sairauspäiväraha-kausien tarkistuspisteet : Kuntoutuksen ja työhön paluun toteutuminen)

Mielenterveyspoissaolojen kasvun syyt

Yleisiä syitä

- Sairauskirjon muutos
- Stigma, some/digi, kriisit
- Hoidon saatavuus, mt-aidot
- Työllisyystilanne, työelämä
- Vakuutuslaitos: sisäinen yhteistyö

Potilaan rooli

- Elintavat
- Osallistuminen arviointiin
- Medikalisaatio
- Työkyky ja vapaa-ajan haasteet

Lääkärin rooli

- Diagnostiikan haasteet
- Lausuntojen kuorma
- Toimintakykymittarien puute
- Kaksoisrooli
- Vakuutuslääketieteen osaaminen

Työnantajan/tth rooli

- Ennaltaehkäisevät toimet
- Kuntouttavat toimet
- Johtamisosaamisen kehittäminen
- **Työterveysyhteistyö**

RATKAISUJA- OSA 3 SOTE-INTEGRAATIO

KOLME KESKEISTÄ NOSTOA: TYÖTERVEYSHUOLLON JA MUIDEN SOTE-TOIMIJOIDEN YHTEISTYÖ HYVINVOINTIALUEELLA TYÖKYVYN TUKEMISEKSI

■ HYVÄ KÄYTÄNTÖ -KONSENSUSSUOSITUS (DUODECIM)

01

Työkyvyn tuki
kuuluu meille
kaikille

02

Työkyvyn arviointi:
suhteutetaan
toimintakyky ja
työtehtävä

03

Yhteistyö
hyvinvointialueilla:
työterveyshuollon
roolin
ymmärtäminen

TYÖIKÄISTEN TERVEYDENHUOLLON SUUNTA

OSAOPTIMOINTIA VAI YHTEISTYÖTÄ?

- Työikäisten terveystalveluihin tarvitaan yhteiset tavoitteet, yhteiset mittarit ja koordinoitu yhteistyö eri toimijoiden välillä
 - Yhteisen tavoitteen saavuttamista voitaisiin mitata työkykypainotetut elinvuodet (PALY)-mittarilla.
- Kela-korvausjärjestelmän sisällöllinen uudistaminen toisi työnantajille ja työterveyshuollon palveluntuottajille lisää kannusteita työkyvyn tukimuotojen hyödyntämiseen

PÄÄVIESTIT

- Työkykytaloa ympäröi 'yhteiskunnallinen ilmastonmuutos'
- Työkyvyn näkökulmat (objektiivinen/subjektiivinen/juridinen)
 - Objektiivinen työkyky: Sairastavuusindeksi
 - Subjektiivinen työkyky: sukupolvikokemus, löydös-tyhjiö
 - Juridinen työkyky: Työkyvyttömyysindeksi
- Työkyvyttömyys on vaikeasti hallittava "pirullinen ongelma"
- Ratkaisuja

- Työkykytalon pihaan työkykykuljettajan malli
- Sairauspoissaolojen hallinta- työkyvyn juridisaation vähentäminen
- Sote-integraatio

KIITOS!

RIITTA.LUOTO@HELSINKI.FI

